

Baldringe kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk
karaktäristik och bedömning

ANNA LINDQVIST 2020-01-21

Baldringe kyrka

Ystads och Sövestadsbygdens församling, Vemmenhögs, Ljunits, Herrestads och Färs kontrakt, Lunds stift

Baldringe 26:1, Baldringe socken, Ystads kommun, Skåne län

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

De få kända medeltida skriftliga beläggen från Baldringe är samtliga förknippade med ärkebiskopen i Lund. Under medeltiden tycks större delen av Baldringe socken övergå i domkyrkans ägo, bland annat genom gåvor. I forskningsprojektet *By, huvudgård och kyrka*, studier i Ystadsområdets medeltid har det konstaterats att det under medeltiden fanns två huvudgårdar i socknen, Baldringe och Baldringetorp. Baldringe by låg norr om kyrkan och i slutet av medeltiden fanns 16 registrerade gårdar, varav en framträder som huvudgård i ärkesätets län. Under 1600-talet övergår gården åter i adlig ägo, vilket utgör dagens Baldringe gård, som gränsar mot kyrkogården i väster och norr. Carl Piper köpte Krageholm 1704 och det övertogs av hans änka, grevinnan Christina Piper, som därefter utökade sitt godsinnnehav med flera stora gårdar, Baldringe, Christinehof och Högestad. Till dessa följde även patronatsrätten, vilket betydde att hon hade patronatsrätt för de fyra kyrkorna i Andrarum, Baldringe, Högestad och Sövestad. På Baldringe gårds ägor påträffades 1944 i samband med grundgrävning till en ekonomibyggnad ett bronskärl fyllt med mynt och andra silverföremål. Mynten daterades till tiden omkring 980. Väster om tornet finns en runsten uppställd, som påträffades på 1880-talet i kyrkogårdsmuren. Den är daterad till tiden omkring 1000–1050. I *By, huvudgård och kyrka* har ett hypotetiskt bebyggelsemönster beskrivits; Under sen medeltid upprättades en storgård på platsen, vilket myntskatten indikerar. I början av 1000-talet restes en runsten över en storman och ca 100 år senare uppfördes en kyrka av sten direkt öster om huvudgården.

Flygbild över Baldringe kyrkomiljö från nordväst. Foto: Pär-Martin Hedberg, 2014.

Kyrkan är belägen på en markerad höjd i ett kuperat odlingslandskap med områden med lövträdsskogar. Av den omfattande kyrkbyn återstår idag Baldringe gård och några enstaka byggnader norr och väster om kyrkomiljön.

Kyrkobyggnaden

Badringe kyrka är sannolikt uppförd under senare delen av 1100-talets första hälft av kalktuff och lyckåsmärgel. Kalktuff förekommer i ett begränsat område i Fyledalen och har använts som byggnadsmaterial i den rivna Allhelgonakyrkan i Lund samt i Domkyrkans kryptvalv och i valven i Dalby kyrka. I Ystadsområdet är det endast Baldringe och Högestads kyrkor som helt är uppförda av kalktuff. Kyrkan uppfördes med långhus, smalare och något lägre kor med absid i öster. Barbro Sundnér har i sin forskning om kyrkorna i Ystadsområdet förmodat att kyrkans kvadratiske torn, som revs 1883–1884, var ursprungligt. På 1300-talet slogs kryssvalv, vilka försågs med målningar av den s k Snårestadsmästaren. Under senmedeltiden tillkom ett vapenhus vid nordportalen. De dendrokronologiska provtagningar som utförts i återanvända takstolar av ek på långhusvinden har daterats till 1436 och över absiden till 1689.

Baldringe kyrka före den omfattande om- och nybyggnaden 1883–1884. Foto i kyrkan.

En omfattande om- och nybyggnation gjordes under åren 1883–1884 efter ritningar av arkitekt Peter O Boisen. Boisen (1836–1908) var stadsarkitekt i Ystad och har bland annat utfört ritningar till en rad profana byggnader, däribland Ystads teater och ett flertal stationsbyggnader. Han har även ritat några kyrkobyggnader, bland andra Öja kyrka utanför Ystad. Byggmästare var N Andersson från Malmö. Vid ombyggnaden av Baldringe kyrka revs tornet och vapenhuset och långhuset förlängdes mot väster och ett nytt torn uppfördes av tegel. Ett nytt vapenhus eller vindfång tillkom på norra sidan. Absiden försågs med en prästingång i öster. Takens tegeltäckning och trappstegsgavlar revs och ersattes, enligt uppgift, med skivtäckt plåt. På ett fotografi från 1929 är långhusets och korets tak belagt med korrugerad plåt, vilken ligger kvar idag. Större rundbågiga fönsteröppningar togs upp och

försågs med gjutjärnsfönster. Invändigt revs valven och därmed försvann målningarna som var tillskrivna Snårestadsgruppen. En orgelläktare inrättades i tornets andra våning och nya öppna bänkar installerades, även i tornets första våning. Boisen gjorde en uppmättningsritning av kyrkan i början av 1880-talet inför ombyggnaden och även äldre fotografier visar på exteriören innan tornet och vapenhuset revs 1883.

Interiören renoverade 1951–1952 av domkyrkoarkitekt Eiler Graebe. Kyrkorummet försågs bland annat med nytt kalkstensgolv, ny bänkinredning, nya fönster och dörrar av ek. En sakristia inreddes i tornets bottenvåning och dörren i öster murades igen. 1957 renoverades altarpuppans av konservator Hans Erlandsson.

2012–2013 utfördes en utvändig renovering, omläggning av torntak, omputsning och målningsarbeten. Samtidigt utfördes en murverksdokumentation, som visade på högt sittande igenmurade fönster och spår efter en sydportal.

Exteriör

Kyrkan är orienterad i öst-västlig riktning med långhus med lägre kor med absid samt torn i väster. Kyrkans medeltida delar, långhusets östra del samt kor och absid är uppförda av lokal kalktuff. Långhusets västra del, tornet och vindfånget på norra sidan är uppförda av tegel 1883–1884. Kyrkan har genomgående en pågjuten låg sockel. Fasaderna är spritputsade med slätputsade omfattningar och avfärgade i vitt och avslutas upptill av en kraftigt profilerad list. Absiden är försedd med en dekorativ rundbågig blindarkad. Arkadbågarnas indelning

förenklades vid ombyggnaden 1883–1884, vilket framgår av äldre fotografier tagna före 1883. Tornet och södra portalen är sedan 1883–1884 dekorerade med bland annat rundbågefriser. Långhuset och koret är täckta av sadeltak med korrugerad plåt. Tornet och norra vindfånget har tak av falsad skivtäckt plåt. Absidens hjälmtak är täckt av blyplåt, som troligen härstammar från tiden före renoveringen 1883–1884. De rundbågiga fönsteröppningarna är slätputsade och indelade i två språng med fönsterbänkar av betong. Fönsterbågarna av trä tillkom vid renoveringen 1951–1952 och är brunmålade. Tornet och de utanpåliggande trapphusen har bevarade gjutjärnsbågar från tornets nybyggnation 1883–1884. Kyrkans huvudingång är via portalen i vindfånget på kyrkans norra sida. Ingång till sakristian och orgelläktaren sker via en ingång i tornets sydvästra trapporn. Dörrbladen på norra sidan är brunmålade fyllningsdörrar med ett överliggande lunettfönster. Trappornens dörrar har enkla rundbågiga plankdörrar klädda med brunmålade liggande pärlspontpanel.

Interiör

Kyrkan består av långhus med kor och absid samt sakristian i tornets bottenvåning.

Långhusets golv är sedan renoveringen 1951–1952 lagt med kalkstensplattor, som då ersatte Viktoriaplattor från ombyggnaden 1883–1884. Golvet i bänkkvarteren ligger något högre och består av ett lackat trägolv. Väggarna och takets tre kryssvalv är putsade och avfärgade i bruten vit kulör. På norra sidan finns innerdörrar av ek, från 1951–1952, till huvudingångens vindfång. I väster leder en rundbågig dörr klädd med ekpanel i ett rombiskt mönster till sakristian i tornets bottenvåning. Fönsteröppningarna har kopplade bågar av ek, från 1951–52, med en inre ruta med antikglas i blyspröjs. I väster skjuter orgelläktaren ut något i den västra travén och bärs upp av två kvadratiske grönmålade pelare. Läktarbarriärens fyra mittersta speglar härrör från läktarpredikstolen och har målade scener. Läktarens utskjutande undertak är inklädd med en lockpanel av omålad furu.

Koret avskiljs från långhuset med en svagt spetsbågig triumfbåge. Korets golvnivå ligger ett steg högre än långhuset, men med likadana kalkstensplattor. Väggar och kryssvalv har samma ytbehandling som långhuset. Kor och absid åtskiljs genom en svagt spetsbågig tribunbåge. Absidens golv ligger i nivå med koret och har samma ytskikt.

Vindfånget i norr har kalkstensgolv och putsade väggar och portar av ek från 1951–1952. Över porten i norr finns ett lunettfönster.

Sakristian är sedan renoveringen 1951–1952 inredd i tornets bottenvåning med golv av kalkstensplattor i likhet med övriga golv. Den nås från kyrkorummet och från trapphuset i sydväst. Till trapphuset leder en rundbågig grönmålad fyllningsdörr från 1883–1884. Fönsteröppningen i väster är försedd med en extra innerruta av ek med antikglas i blyspröjs. På norra väggen finns ett murat altare med kalkstensskiva och den södra väggen är försedd med ekskåpsinredning.

Orgelläktaren nås via en svängd trappa med svarvat räcke i det sydvästra trapptornet. I trappans överkant finns en dörr i likhet med dörrbladet mellan sakristian och trapptorn. Orgelläktarens golv består av gråmålade brädor. Den västra väggen består av en gråmålad spegelindeldad träpanel med bakomliggande orgelpipor.

Tornets övre våningar, klockvåning och tornvind, nås från det nordvästra trapptornet. Långhusvinden nås från klockvåningen. I långhuset och korets takstol finns äldre delar av ek, vilka kan vara återanvända från en äldre takstol.

Inredning och inventarier

Altaret flyttades vid renoveringen 1951–1952 och är inklätt med gråmålade skivor.

Altaruppsatsen är från 1600-talet, enligt uppgift utförd av den s k Borrsjömästaren, som signerade sina verk A S. Han var verksam i Skåne några år omkring 1625 då han arbetade för Otte Marsvin på Borrsjö, nuvarande Marsvinsholm. Ett av hans främsta kända verk är predikstolen i S:t Maria i Ystad, men han har även tillverkat predikstolen i Vallösa kyrka. Altaruppsatsens altartavla framställer Nattvarden och flankeras av skulpturer av de fyra evangelisterna. Den kröns av en Kristusgestalt och därunder fyra vapensköldar, däribland släkten Marsvins med en förgylld delfin. Övriga vapensköldar tillhör ätterna Kruse, von Bülow och Grubbe. Altaruppsatsen renoverades av konservator Hans Erlandsson 1957 och är

gråmålad med förgyllda detaljer. Den monokroma färgställningen lär ha tillkommit 1830. På baksidan finns en inristning H.I.S 1776.

Altarringen är oval med ett gråmålat rundbågigt genombrutet räcke och tillkom 1883–1884.

Dopfunten är placerad i långhusets nordöstra hörn och är tillverkad av gotländsk kalksten på 1200-talet med en profilerad fot och slät rund cuppa. På äldre fotografier framgår det att den förvarats utomhus och att cuppan haft stora skador. Den har varit deponerad på Lunds universitets historiska museum och återtogs till kyrkan i samband med renoveringen 1951–1952.

Predikstolen från 1600-talets första hälft har ursprungligen varit en läktarpredikstol, men ombyggdes i samband med kyrkans om- och nybyggnad 1883–1884. Den är placerad på södra sidan med en tresidig korg med uppgång från koret med en trappa från 1950-talet. Korgens speglar framställer skulpterade bilder ur Gamla testamentet. Predikstolen renoverades på 1950-talet och äldre färglager skrapades fram. Den ska ha, i likhet med altarpupsatsen, blivit gråmålad 1830 med förgyllda detaljer och 1910 ommålad i ekimitation. Fyra speglar är sedan 1883–1884 återanvända i läktarbarriären.

Bänkinredningen är sluten i tre kvarter och nygjordes 1951–1952 efter ritningar av Eiler Graebe. Luckorna är målade i en grön marmorering och bänkarnas insidor är målade i en rödrosa färgton.

Läktarbarriären tillkom 1883–1884. Mittpartiet med karyatider och reliefer härrör från den tidigare läktarpredikstolen.

Orgeln är byggd av Anders Mårtenssons orgelfabrik, Lund 1980.

Kyrkan har två klockor, *storklockan* är enligt inskriptionen på latin gjuten för Baldringe kyrka av Antonius Wiese i Lybeck 1653. Enligt andra uppgifter införskaffades den till kyrkan först 1863 och placerades 1871 i en nyuppförd klockstapel. *Lillklockan* ska ha skänkts till Ingelstads kyrka 1585 av ”Her Hinrich Krundige”. På kyrkorummets västra vägg hänger en mindre klocka, som har fungerat som vällingklocka på Baldringe gård och har skänkts till kyrkan.

Kyrkan har en *nummertavla* med grönmålad profilerad ram.

Bland kyrkans övriga inventarier finns ett *triumfkrucifix* från 1300- eller 1400-talet. Det har varit placerat på Lunds universitets historiska museum och återfördes till kyrkan 1964 och hänger nu i triumfbågen.

Kyrkogård

Kyrkogården omges av en kallmurad mur och en trädkrans, som i söder och öster gränsar mot åkermarken. Huvudingången till kyrkan och kyrkogården är på kyrkogårdens norra sida genom svartmålade smidesgrindar. Stora delar av kyrkogården är gräsbevuxen med rygghäckar av buxbom. Gravvårdar med titeln lantbrukare dominerar, vilket visar på att

jordbruk varit en viktig näring i socknen, men även titlar som kvarnägare förekommer. Marken runt kyrkan och gångarna är grusade.

Byggnader på kyrkogården

I kyrkogårdens nordvästra hörn finns en ekonomibyggnad, uppförd av gråsten med sadeltak täckt av eternitplattor. Mot norr finns garageportar av brunmålade stående brädor.

Flygbild över Baldringe kyrkomiljö från öster med Baldringe gård i bakgrunden. Foto: Pär-Martin Hedberg, 2014.

Kulturhistorisk karaktärisering av Baldringe kyrkoanläggning

Kyrkan och kyrkogården med sin trädkrans och sitt fria läge på en markerad höjd i det öppna landskapet utgör tillsammans med den närliggande Baldringe gård med sina ålderdomliga byggnader en kulturhistoriskt intressant miljö som fortfarande kan berätta om kyrkplatsens tidigare centrala roll.

Kyrkans tidiga historia med kopplingen till Baldringe gård förstärks av den bevarade runstenen, som är uppställd på kyrkogården samt de medeltida byggnadsdelarna som kvarstår från den första kyrkobyggnaden, som uppfördes under 1100-talets första hälft. Den lokalt hämtade kalktuffen som byggnadsmaterial och absidens utformning med blindarkader har starka förebilder i Lunds domkyrka och kopplingen till ärkebiskopen har framkommit i forskningen runt Ystadsområdets medeltid. Kyrkans enda ingång vetter, ovanligt nog, mot norr vilket stärker kopplingen mellan kyrkobyggnaden och den i norr och väster belägna gårdsanläggningen. Över valven finns även återanvända delar till en äldre takstol, vilka utgör en viktig källa till fortsatt forskning om kyrkans tidiga byggnadsskede. Värt att notera är även absidens ålderdomliga blyplåstäckning.

Arkitekt Peter Boisens om- och nybyggnad 1883–1884 präglar kyrkobyggnadens exteriör med sitt medeltidsromantiska torn med utanpåliggande trapptorn och rundbågefriser. Ombyggnaden är intressant ur ett lokalthistoriskt perspektiv, då Boisen var stadsarkitekt i Ystad under en lång period på 1800-talet. Kyrkans interiör karaktäriseras också av den omfattande ombyggnaden 1883–1884, men vilken har modifierats genom ändringar på 1950-talet med bland annat nytt golv, fönster och bänkinredning.

Kyrkan har en rad fast inredning och inventarier av högt kulturhistoriskt och konstnärligt värde. De kvarvarande delarna av den tidigare läktarpredikstolen är även intressant som spår av en tidigare relativt ovanlig företeelse med predikstolen placerad över hela triumfbågen. Den rikt skulpterade altarpopsatsen, som är tillskriven mästaren A.S. har en intressant bakgrund, sannolikt från Borrsjö sedan länge rivna kapell, och har en stark koppling till ägarna till Krageholms och Marsvinsholms slott. Även triumfkrucifixet, dopfunten och de ålderdomliga klockorna bidrar till kyrkans långa historiska kontinuitet.

Att tänka på vid förvaltningen av kyrkoanläggningen

- Kyrkans medeltida murverk av kalktuff, absidens blindarkad och återanvända delar av äldre takstolar utgör värdefulla historiska dokument och vid kommande renoveringar kan ny kunskap om kyrkans tidiga byggnadshistoria framkomma.
- Kyrkogårdens stenmur, trädkrans och gjutjärnsgrind är betydelsefulla inslag i kyrkoanläggningens äldre karaktär.
- Kyrkan och kyrkogården är belägna inom fornlämningsområdet Baldringe gamla gårds- eller bytomt och den geografiska närheten till gårdsbebyggelsen, fynden av silverskatten och runstenen kan indikera fler oupptäckta byggnadsrester eller fynd.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården är skyddade enligt 4 kap. Kulturmiljölagen.

Kyrkan och kyrkogården är belägen på fast fornlämnning *Baldringe gamla bytomt*, Baldringe 23:1 och runstenen är markerad i fornlämningsregistret under Baldringe 2:1, vilka är skyddad enligt 2 kap. Kulturmiljölagen.

Källor och litteratur

Andersson, Hans, Anglert, Mats, *By, huvudgård och kyrka*. Studier i Ystadsområdets medeltid. 1989.

Dahlberg, M (red.) *Skåne – landskapets kyrkor*. Sockenkyrkorna, kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet 2015.

Dahlberg, M. Franzén, K. (red) *Sockenkyrkorna*. Kulturarv och bebyggelsehistoria. Riksantikvarieämbetet 2008.

Isberg, Henning A. (red), *Ljunits och Herrestads skolor under 100 år*. Ljunits och Herrestads hembygdsförening, 1943.

Isberg, Henning A. Mellan åarna. 1986.

Länsstyrelsen Skåne. Samhällsplanering & kulturmiljö. Kulturmiljöprogram. Särskilt värdefulla kulturmiljöer i Skåne.
Malmström, Krister. Kyrkornas arkitekter. Förteckning över kyrkoarkitekter verksamma inom Svenska kyrkan 1860–1930. Raä 1991.
Sträng, Maria. *Baldringe kyrka. Utvändig renovering*. Antikvarisk medverkan 2013. Rapport 2014:01, Regionmuseet Kristianstad.
Sundnér, Barbro. Forskningsdatabasen *Medeltida kyrkor i Skåne*. Dokumentation utförd på 1990-talet. (opubl)
Underhållsplan för Baldringe kyrka, Barup & Edström arkitektkontor AB, 2009-01-30.
Wallin, Curt. Österlen i blickpunkten. Ystad 1952.
Åberg, Gustaf. Kyrkor i sydöstra Skåne. U.å.

Lantmäteriet - Historiska kartor

Riksantikvarieämbetet – Fornsök, Kulturmiljöbild, Riksintressen för kulturmiljövården.

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2019-03-14

Fältinventering, foto och rapportsammanställning: Anna Lindqvist, byggnadsantikvarie
Kulturhistorisk karakteristik och rekommendationer: Anna Lindqvist, efter samråd med Ystads och Sövestadsbygdens församling.

Färdigställd: Remissrapport 2019-04-29, reviderad och färdigställd 2020-01-21.

Sammanfattning till BeBR

Stomme: Murverk – kalktuff, tegel

Fasadmaterial: Puts- spritputs

Fasadkulör: Vit

Takform: Sadeltak, torntak, hjälmtak

Taktäckningsmaterial: Plåt – gråmålad, skivtäckt, plåt-korrugerad, plåt-bly

Antal våningar: 1

Byggnadsdel: Kor med absid – öster, Torn-väster